

1. Οι Απόστολοι παραδίδουν όσα «παρέλαβον από του Κυρίου»

«Η Αγία Γραφή γεννάται εν τη Εκκλησία και διά την Εκκλησίαν»· παρομοίως δε και η Παράδοση έχει την καταγωγή της στην Εκκλησία και προσδιορίζεται από αυτήν. «Αρχίζει και αυτή από τους Αποστόλους και δι' αυτών εκ του εμπνέοντος Πνεύματος» και κατά συνέπεια, αμφότερες έχουν ως όρο και σφραγίδα την Εκκλησία¹. Είναι χαρακτηριστικότερη η φράση του Μεγάλου Βασιλείου στο περίφημο *Περί Αγίου Πνεύματος* έργο του, ότι «των εν τη Εκκλησία πεφυλαγμένων δογμάτων και κηρυγμάτων, τα μεν εκ της εγγράφου διδασκαλίας έχομεν, τα δε εκ της των αποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ημίν εν μυστηρίω παρεδεξάμεθα· άπερ αμφοτέρα την αυτήν ισχύν έχει προς την ευσέβειαν»².

Βέβαια, οι Απόστολοι δεν είναι εκείνοι που εξ αρχής δημιούργησαν αυτή την Παράδοση, αλλά την παρέλαβαν από τον ίδιο τον Κύριο, όπως παραδέχεται ο Παύλος στους Γαλάτες (*Γαλ. 1, 11-12*) και στους Κορινθίους (*Α' ορ. 15,3-4*). Επίσης, και κατά τον Απόστολο Ιούδα, οι Απόστολοι «άπαξ» παρέλαβαν μία πίστη και αυτήν παρέδωσαν στους πιστούς, τους οποίους και παρακάλεσαν να συνεχίσουν τον αγώνα για χάρη της (1,3), ώστε «μία η πάντων γέγονε των αποστόλων ώσπερ διδασκαλία, ούτως και η παράδοσις»³. Κατά τον Κυπριανό Καρθαγένης η Εκκλησία, η οποία πιστεύει στον Χριστό και διατηρεί ό,τι έχει «άπαξ» διδαχθεί, ποτέ δεν αποχωρίζεται τον Χριστό, γί αυτό και είναι Εκκλησία αυτοί που παραμένουν στον οίκο του Θεού⁴.

Όπως τονίζει ο Δ. Στανιλοάε, «η Εκκλησία εμφανίζεται ταυτόχρονα με την Παράδοση, επειδή η Παράδοση είναι η Αποκάλυψη ενσωματωμένη σε μία κοινότητα πιστών ανθρώπων»⁵. Έτσι, ήδη από τα πρώτα βήματα της Εκκλησίας οι Απόστολοι μεταξύ των άλλων τόνιζαν τέσσερα πράγματα στους νεόφυτους Χριστιανούς: ότι οφείλουν να παραμένουν πιστοί στις παραδόσεις και στις διδασκαλίες, που εκείνοι τους παρέδωσαν, «είτε διά λόγον είτε δι' επιστολής» (' Θεσ. 2, 15), να αποφεύγουν κάθε αδελφό, ο οποίος δεν ζει κατά την παράδοση που παρέλαβε από εκείνους (' Θεσ. 3, 6), να παραδίδουν τις διδαχές τους μόνο σε πιστούς ανθρώπους (' Τιμ. 2, 1-2) και ν' αποφεύγουν «τας βεβήλους κενοφωνίας και αντιθέσεις της ψευδωνύμου γνώσεως, ην τινες επαγγελλόμενοι περί την πίστιν ηστόχησαν» (βλ. ' Θεσ. 3,6' Α' ορ. 11,2'11,23'15, 3' ολ. 2,8' Α' Τιμ. 6, 20-21' ' Τιμ. 1, 13-14 και ' Πε. 2,21).

Την αλήθεια – διδασκαλία του Υιού του Θεού λοιπόν που παρέλαβαν από τον Χριστό, παρέδωσαν οι Απόστολοι στην Εκκλησία Του και εκείνη με την σειρά Της την παραδίδει στα τέκνα της, για να την αντιπαραβάλλουν προς όλους τους αιρετικούς⁶, όπως αναφέρει ο Ειρηναίος Λυώνος στο Γ' Βιβλίο του αντιαιρετικού του έργου *Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου Γνώσεως*. Η πίστη μας στον Κύριο, τονίζει,

στηρίζεται επί αδιάσειστων θεμελίων και είναι αληθές όλο το περιεχόμενο του κηρύγματος, δηλαδή η μαρτυρία των Αποστόλων, οι οποίοι στάλθηκαν από Εκείνον για να κηρύξουν στον κόσμο⁷. Αυτή την πίστη - Παράδοση ο επίσκοπος Λυώνος την αποκαλεί δώρο, το οποίο εμπιστεύθηκε ο Θεός στην Εκκλησία, όπως είχε δώσει πνοή ζωής στο πλάσμα του, ώστε όλα τα μέλη της που θα το λάβουν, να ζήσουν⁸.

Τα λόγια του Κυρίου, σύμφωνα και με τον Ωριγένη, «μετά πάσης ακριβείας εξητασμένως το άγιον πνεύμα υποβέβληκεν αυτά διά των υπηρετών του λόγου»⁹. Έτσι, σύμφωνα με τον ορισμό που δίδει ο Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης ως Ιερά Παράδοση καλούμε «την υπό του υρίου και των Αποστόλων προφορικός μεταδοθείσαν και διά ζώσης φωνής εν τη Εκκλησία διαβιβασθείσαν διδασκαλίαν, την και εγγραφείσαν, διά της ενεργείας του Αγίου Πνεύματος, εις τας καρδίας των αποτελεσάντων την πρώτην Εκκλησίαν πιστών Χριστιανών, ήτις και υπό την καθοδήγησιν των ποιμένων αυτής, των διαδεξαμένων τους Αποστόλους και επωμισθέντων την ευθύνην του ορθοτομείν τον λόγον της Αληθείας, διαμορφωθείσα χρονικός εις φρόνημα καθολικόν και εις συνείδησιν ενιαίαν της Εκκλησίας»¹⁰. Κατά τον Χρ. Γιανναρά, πράγματι η λέξη «παράδοση» χρησιμοποιήθηκε στην ζωή της Εκκλησίας για να σημασθεί η μεταβίβαση της εμπειρίας του ευχαριστιακού σώματος από πρόσωπο σε πρόσωπο και από γενιά σε γενιά¹¹.

Πρώτος ο Θεός Πατέρας παρέδωσε τον Υιό στον κόσμο, για να σωθεί ο κόσμος δι' αυτού (Πρβλ. Ιω. 3, 16-17), και ακολούθως ο Χριστός παρέδωσε στους Αποστόλους και στην Εκκλησία τον Πατέρα ως Θεό και όσα άκουσε από Εκείνον (πρβλ. Ιω. 3, 31-34 και 8, 26-28), και τέλος τον ίδιο τον εαυτό του. Έτσι ακριβώς και η Αποστολική Παράδοση, σύμφωνα με τον Κλήμεντα τον Αλεξανδρέα, επίσης έχει χαρακτήρα κληρονομικό και μεταδίδεται από πατέρα σε υιό¹², το ίδιο δε παραδέχεται και ο Τερτυλλιανός¹³. Κατά τον Ιππόλυτο αυτό το Άγιο Πνεύμα που κληρονόμησε από τον Χριστό μόνο η Εκκλησία Του, θα ελέγξει και τα αιρετικά δόγματα¹⁴.

Άρα, το Ευαγγέλιο που παρέλαβαν οι Απόστολοι κατ' ευθείαν από τον Χριστό, το παραδίδουν στους μαθητές τους και εκείνοι στους δικούς τους. Ο ευαγγελιστής Λουκάς, πρώτος αναφέρει ότι συγγράφει «καθώς παρέδωσαν ημίν οι απ' αρχής αυτόπται και υπηρετάι γενόμενοι του Λόγου» (1,2)¹⁵. Κατά το τέλος μάλιστα της αποστολικής εποχής αξιοσημείωτο είναι ότι το κριτήριο που θέτει η Εκκλησία της Ρώμης για την εκλογή του Κλήμεντος ως τρίτου επισκόπου της (92 – 101) είναι ότι είχε δει τους Αποστόλους, τους είχε συναναστραφεί και είχε «έτι έναυλον το κήρυγμα των και την παράδοσιν προ οφθαλμών»¹⁶.

Την ίδια περίοδο, ο συγγραφέας της Διδαχής των Αποστόλων, ομιλώντας εξ ονόματος αυτών προτρέπει τους πιστούς να υποδέχονται μόνο όσους θα τους διδάξουν «πάντα τα προειρημένα», αλλά και να προσέχουν ακόμη

και αυτούς τους ίδιους τους διδασκάλους λέγοντας: «Εάν αυτός ο διδάσκων στραφείς διδάσκη άλλας διδαχάς εις το καταλύσαι, μη αυτού ακούσητε· εις δε το προσθείναι δικαιοσύνην και γνώσιν κυρίου, δέξασθε αυτόν ως κύριον»¹⁷. Ο συγγραφεύς τέλος της λεγόμενης *Επιστολής αρνάβα* επίσης παραγγέλει στους αποδέκτες της επιστολής του να φυλάξουν, όσα παρέλαβαν, χωρίς να προσθέσουν η ν' αφαιρέσουν κάτι¹⁸. Κατά τον Ν. Ματσούκα, η Παράδοση πράγματι αποτελεί τον δυναμικό και ζώντα φορέα της Αποκάλυψης, η οποία ως φανέρωση του θελήματος και του έργου του Τριαδικού Θεού στην ιστορία, πρέπει κατ' ανάγκη με κάποιο τρόπο να διοχετευθεί εντός συγκεκριμένων ή οργανωμένων μορφών της ζωής και της δράσης του ανθρώπου. Διαφορετικά, καθίσταται αδύνατη η σχέση ή η συνάντηση του ανθρώπου με το αποκαλυπτόμενο έργο¹⁹.

Αυτός άλλωστε ήταν και ο κοινός σκοπός τόσο της Γραφής, όσο και της Παράδοσης, όπως τονίζει ο ευαγγελιστής Ιωάννης στους παραλήπτες της *Α' αθολικής Επιστολής του*· Αυτό(ν) που υπήρχε εξ αρχής, Αυτό(ν) που ακούσαμε, είδαμε και ψηλαφήσαμε, γι' Αυτό(ν) και εμείς σας μαρτυρούμε, σας κηρύττουμε και σας γράφουμε, ούτως ώστε μέσω της Μαρτυρίας, της Παράδοσης και της Γραφής μας να έχετε κοινωνία μεθ' ημών και χαρά πεπληρωμένη (1, 1-4)²⁰. Σχολιάζοντας αυτή την φράση ο συγγραφεύς του *ανόνα Muratori* αναφέρει ότι ο Ιωάννης ομολογεί τον εαυτό του «ου μόνον θεατήν και ακροατήν, αλλά και συγγραφέα πάντων των θαυμασιών του υρίου κατ' ακολουθίαν»²¹.

Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Ωριγένης, εισηγητής «των κατά χριστιανισμόν σωτηρίων δογμάτων»²², τα οποία ως Θεός αληθώς ενανθρωπήσας παρέδωσε στους ανθρώπους, είναι ο ίδιος ο Χριστός²³. Αυτός ακριβώς ήταν και ο σκοπός της διακονίας των Αποστόλων, τονίζει ο Ειρηναίος· να καταθέσουν την εμπειρία και μαρτυρία όλων αυτών που είδαν και άκουσαν από τον Χριστό²⁴. Οι αυτόπτες και υπηρέτες του μυστηρίου αυτού δηλαδή είναι οι συνεχιστές της αποκάλυψης του Χριστού, ως ζώντες την ζωή του, ως μεταδίδοντες τα διδάγματα και τους λόγους του²⁵. Αυτή η θαρραλέα μαρτυρία των Αποστόλων προήλθε από την προσωπική τους εμπειρία, αφού οι ίδιοι γεύθηκαν την Αιώνια Ζωή και προσήλθαν σε κοινωνία με αυτήν, για τούτο και την αναγγέλουν και την παραδίδουν²⁶. Το γεγονός αυτό δε έχει μεγάλη σημασία και σπουδαιότητα για την μετάδοση της εμπειρίας, την οποία διαφυλάσσει κάθε τοπική Εκκλησία ως Παράδοση. Την εμπειρία αυτή παρέλαβε και διατήρησε η Εκκλησία αναλλοίωτη ως Παράδοση.

Αυτή λοιπόν την Παράδοση παρέλαβαν και παρέδωσαν οι Απόστολοι στην Εκκλησία, γι' αυτό κατά τον Ειρηναίο είναι η έγκυρη και η απόλυτα αξιόπιστη βάση της θεολογίας της Εκκλησίας²⁷. Την σκέψη αυτή του επισκόπου Λυώνος επιβεβαιώνει ο σύγχρονός του σπουδαίος εκκλησιαστικός άνδρας και γνήσιος φορέας της Αποστολικής Παράδοσης Ηγήσιππος, ο οποίος στο έργο του *Υπομνήματα* συγκέντρωσε ιστορικό

υλικό προς απόδειξη της γνησιότητας της εκκλησιαστικής Παράδοσης ως επιχείρημα κατά των αιρετικών και Γνωστικών²⁸. Όπως αναφέρει ο Ευσέβιος Καισαρείας, υπομνημάτισε «εν πέντε συγγράμμασι την απλανή παράδοσιν του αποστολικού κηρύγματος απλουστάτη συντάξει γραφής»²⁹.

Ο Ωριγένης, σχολιάζοντας την φράση του Παύλου στην Α΄ προς Κορινθίους Επιστολή του ότι ο Τιμόθεος θα τους υπενθυμήσει τις αρχές που τον κατευθύνουν στο έργο του Χριστού, όπως τις διδάσκει «πανταχού εν πάση εκκλησία» (Α΄ ορ. 4,17), τονίζει ότι ο Απόστολος «και ταις εκκλησίαις πάσαις τήνδε προσφέρειν είωθεν την διδασκαλίαν»³⁰, δηλαδή την ίδια αλήθεια και τον ίδιο κανόνα. Η μία πίστη λοιπόν, περιβάλλεται από ένα τείχος εκκλησιαστικού και αποστολικού δόγματος, γι' αυτό το κήρυγμα της Εκκλησίας πρέπει να διασώζεται, όπως ακριβώς παραδόθηκε από τους Αποστόλους διά των διαδόχων τους και όπως διασώζεται μέχρι σήμερα στις Εκκλησίες. Συνεπώς, επισημαίνει ο χαλκέντερος συγγραφέας, μόνο εκείνη η αλήθεια πρέπει να γίνεται αποδεκτή και πιστευτή, η οποία δεν αποκλίνει καθόλου από την εκκλησιαστική Αποστολική Παράδοση³¹.

Σ' αυτήν ακριβώς την Παράδοση καλεί τους απειθείς Κορινθίους να επιστρέψουν ο πρώτος επώνυμος εκκλησιαστικός συγγραφέας Κλήμης Ρώμης³², και στις αρχές του β' αιώνα ο Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, τονίζει στην *Προς Μαγνησίους* επιστολή του ότι οι πιστοί οφείλουν με την βοήθεια του Αγίου Πνεύματος να διαφυλάττουν αυτή την υγιή Παράδοση παραμένοντας σταθεροί «εν τοις δόγμασι του υρίου και των Αποστόλων»³³. Σύμφωνα με την μαρτυρία του Ευσεβίου Καισαρείας, κατά την μεταφορά του προς την Ρώμη ο επίσκοπος Αντιοχείας ενίσχυε τις παρουνικές των πόλεων, από τις οποίες περνούσε, με ομιλίες και προφορικές παραινέσεις, με σκοπό να προφυλάσσονται από τις αιρέσεις, οι οποίες για πρώτη φορά τότε εμφανίζονταν, και προέτρεπε να κρατούν σταθερή την παράδοση των Αποστόλων, την οποία θεώρησε αναγκαίο να διατυπώσει εγγράφως χάριν ασφαλείας³⁴.

Κατά τον Παπία Ιεραπόλεως (120/30), οι πιστοί δεν πρέπει να ευχαριστούνται, όταν ακούουν όποιους λένουν πολλά ή διδάσκουν αλλότριες εντολές, αλλά μόνο όταν ακούουν να διδάσκονται εκείνες, οι οποίες δίδονται στην πίστη από τον Κύριο και παράγονται από την αλήθεια. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Παπίας τονίζει, ότι ο ίδιος ωφελείται περισσότερο όχι από τις διδασκαλίες των Γραφών, αλλά από αυτές που προέρχονται από την προφορική Παράδοση. «Ον γαρ τα εκ των βιβλίων τοσούτον με ωφελείν υπελάμβανον, όσο τα παρά ζώσης φωνής και μενούσης»³⁵.

Ο μαθητής του Ιωάννου του Θεολόγου Πολύκαρπος Σμύρνης, προτρέπει τους Φιλιππησίους να ακολουθούν την «είτε διά λόγου, είτε δι' επιστολής» πίστη που παρέλαβαν από τον Παύλο³⁶ και να επιστρέψουν «επί τον εξ αρχής παραδοθέντα λόγον απολιπόντες την ματαιότητα των πολλών και

τας ψευδοδιδασκαλίας»³⁷. Λίγα μόλις χρόνια μετά το μαρτυρικό τέλος του Πολυκάρπου (+167/8), ο μαθητής του Ειρηναίος διαβεβαιώνει ότι ο διδάσκαλός του δίδαξε και παρέδωσε στην Εκκλησία μόνο όσα παρέλαβε από τους Αποστόλους και καλεί ως μάρτυρες, όχι κάποια πρόσωπα, αλλά τις Εκκλησίες της Μικράς Ασίας³⁸. Τονίζει μάλιστα στον πρώην μαθητή του Πολυκάρπου και αιρετικό πλέον Φλωρίνο, ότι ο επίσκοπος Σμύρνης, εάν ζούσε και άκουγε τις αιρετικές διδασκαλίες του μαθητή του, θα αντιδρούσε έντονα γι' αυτή την παρεκτροπή³⁹.

Ο Φιλόσοφος και Μάρτυς Ιουστίνος, στην *Α' Απολογία* του στον ρωμαίο αυτοκράτορα Αντωνίνο, αναφέρει ότι οι Χριστιανοί δεν είναι άθεοι, επειδή σέβονται και προσκυνούν τον Θεό Πατέρα και τον Υιό του, ο οποίος τους δίδαξε, τα όσα πιστεύουν, καθώς και τους αγγέλους και το Προφητικό Πνεύμα. Αυτούς τιμούν με τον λόγο και την αλήθεια παραδίδοντας περί αυτών, σε όποιον επιθυμεί, ακέραιο ο,τιδήποτε έχουν διδαχθεί⁴⁰. Στην απολογία του ενώπιον του έπαρχου Ρουστικού ορίζει τι είναι ορθό δόγμα. Είναι η ευσεβής πίστη στον Θεό των Χριστιανών, τον οποίο θεωρούμε μόνο ποιητή και Δημιουργό όλης της κτίσεως, ορατής και άορατης, και στον Κύριο Ιησού Χριστό, τον παίδα του Θεού, ο οποίος προκηρύχθηκε από τους προφήτες ότι θα ερχόταν στο ανθρώπινο γένος ως κήρυκας σωτηρίας και διδάσκαλος καλών μαθημάτων⁴¹.

---

¹ Δ. Στανιλοάε, «Η Αγία Γραφή εν σχέσει προς την Εκκλησίαν και την Παράδοσιν», εν *Ο ζωντανός Λόγος, Πνευματικόν συμπόσιον περί Αγίας Γραφής*, εκδ. Ευαγές Ίδρυμα "Όσιος Ιωάννης ο Ρώσος", Αθήνα 1970, σελ. 66-67.

² Μ. Βασιλείου, «Περί του Αγίου Πνεύματος, Προς τον εν αγίοις Αμφιλόχιον επίσκοπον Ικονίου» ΚΖ', 66, PG 32, 188A.

³ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, «Στρωματείς» Ζ', XVII, ΒΕΠΕΣ 8, 298, 23-25.

⁴ Κυπριανού Καρθαγένης, «Επιστολή Ζ' προς Κορνήλιον» (55η) VII, PL 3, 807A.

⁵ Δ. Στανιλοάε, *Ο Θεός, ο κόσμος και ο άνθρωπος*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1990, σελ. 101.

⁶ Ειρηναίου Λυώνος, «Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως εις βιβλία πέντε» Γ', Προοίμιο, PG 7, 843B-844A. Πρβλ. του αυτού, «Αποσπάσματα εξ απωλεσθέντων έργων» 36, ΒΕΠΕΣ 5, 182, 12-31: «... Αύτη γαρ εστιν η επιλογή της αποστολικής διδασκαλίας και της αγιωτάτης πίστεως της ημίν παραδοθείσης, ην οι ιδιώται δέχονται και οι ολιγομαθείς εδίδαξαν, οι ταις γενεαλογίαις ταις απεράντοις ου προσέχοντες, αλλά μάλλον περί την του βίου επανόρθωσιν σπουδάζοντες, ίνα μη του θείου πνεύματος αποστερηθέντες αποτύχωσι της βασιλείας των ουρανών».

⁷ Του αυτού, «Επίδειξις του Αποστολικού κηρύγματος» 86, SC 62, 153. Πρβλ. και Ιω. Καραβιδοπούλου, «Ειρηναίου επισκόπου Λουγδούνου, Επίδειξις του Αποστολικού κηρύγματος», Θεσσαλονίκη 1965, σελ. 75.

⁸ Του αυτού, «Έλεγχος» Γ', XXIV, 1, PG 7, 966B.

⁹ Ωριγένους, «Εκλογαί εις Ψαλμούς» Α', ΒΕΠΕΣ 15, 256, 3-6.

¹⁰ Χρυσοστ. Κωνσταντινίδου, «Βασικά τινά Περί Ιεράς Παραδόσεως», *Θεολογία* 49 (1978), 270.

¹¹ Χρ. Γιανναρά, *Ενάντια στη θρησκεία*, Β' έκδοση, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2006-2007, σελ. 88.

¹² Κλήμεντος Αλεξανδρέως, «Στρωματείς» Α', I, ΒΕΠΕΣ 7, 238, 26-30. Πρβλ. Α' Τιμ. 2,19-22. Ο Μ. Βασίλειος, στην ΣΚΓ' Επιστολή του, καυχάται για το ότι την ίδια αντίληψη περί Θεού, την οποία, όπως ο Απόστολος Τιμόθεος, επίσης παρέλαβε από την μητέρα και την μάμμη του, και αυτήν την ίδια «αυξηθείσαν» είχε πάντοτε: «Ός γαρ εύρισκον ημάς τας αυτάς αφιέντας φωνάς περί της εις Θεόν πίστεως, ας παρά πάντα τον χρόνον ήκουσαν παρ' ημών (ει γαρ και τάλλα ημών στεναγμών

άξια), αλλ' ἐν γε τούτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον τας περὶ Θεοῦ υπολήψεις, ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμαθον ὕστερον. Αλλ' ἤν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην ἀυξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἐμαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τας παραδοθείσας μοι παρ' αὐτῶν ἀρχᾶς ἐτελείωσα...». Μ.Βασιλείου, «Ἐπιστολή ΣΚΓ', Πρὸς Εὐστάθιον τὸν Σεβαστηνόν» 3, PG 32, 825C.

¹³ Τερτυλλιανού, «Adversus Gnosticos Scorpiace» IX, 3, PL 2, 161C.

¹⁴ Ἰππολύτου Ρώμης, «Κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἐλεγχος» Α', Πρόλογος, ΒΕΠΕΣ 5, 199, 15-17.

¹⁵ Εἰρηναίου Λυώνος, «Ἐλεγχος» Γ', XIV, 2, PG 7, 915A.

¹⁶ Εὐσεβίου Καισαρείας, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» Ε', VI, 2, ΒΕΠΕΣ 19, 325, 4-6.

¹⁷ Ἀωνύμου, «Διδαχὴ» XI, 1-2, ΒΕΠΕΣ 2, 219, 1-4.

¹⁸ Ἀωνύμου, «Ἐπιστολὴ Βαρνάβα» XIX, 11, ΒΕΠΕΣ 2, 242, 38-39.

¹⁹ Ν. Ματσούκα, «Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ ορθοδόξου δόγματος», ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΒΛΑΤΑΔΩΝ 2, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 67.

²⁰ Πρβλ. Πραξ. 4,18-20: «...καὶ καλέσαντες αὐτοὺς παρήγγειλαν τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδέ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ. ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀποκριθέντες εἶπον πρὸς αὐτοὺς, Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὑμῶν ἀκοῦειν μᾶλλον ἢ τοῦ θεοῦ, κρίνατε, οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἅ εἶδαμεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν». Β' Ἰω. 12: «Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν οὐκ ἐβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος, ἀλλὰ ἐλπίζω γενέσθαι πρὸς ὑμᾶς καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν πεπληρωμένη ἦ». Γ' Ἰω. 13-14: «Πολλὰ εἶχον γράψαι σοι, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράφειν· ἐλπίζω δὲ εὐθέως σε ἰδεῖν, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν».

²¹ Ἀωνύμου, «Κανὼν Muratori», παρὰ Στ. Σάκκου, «Ὁ κατάλογος τοῦ Muratori» 5, ΕΕΘΣΠΘ 15 (1970), 237.

²² Ωριγένους, «Περὶ ἀρχῶν» Δ', I, 1, ΒΕΠΕΣ 16, 329, 11-16.

²³ Ἐνθ' ἀνωτ. Δ', I, 1, ΒΕΠΕΣ 16, 330, 16-18: «Ὅτε δὲ ἐκβέβηκε τὰ μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας εἰρημένα, ἐμφαίνει θεὸν ἀληθῶς ἐνανθρωπήσαντα σωτηρίας δόγματα τοῖς ἀνθρώποις παραδεδοκέναι».

²⁴ Πρβλ. Εἰρηναίου Λυώνος, «Ἐπίδειξις τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος» 41, SC 62, 96. Πρβλ. καὶ Εἰρηναίου Λυώνος, «Ἐπίδειξις», σελ. 52.

²⁵ Ἰουστ. Πόποβιτς, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Οἰκουμενισμός*, ἐκδ. Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 44.

²⁶ Τοῦ αὐτοῦ, *Ἑρμηνεῖα τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*, ἐκδ. Ἐν πλω, σελ. 19-20. Ὅχι μόνον οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ὁμολογοῦσε τὴν ἴδια με αὐτοὺς ἐμπειρία. Εἶναι ἀξιοσημείωτη ἡ φράση τῶν Σαμαρειτῶν πρὸς τὴν συντοπίτη τους Σαμαρεῖτιδα, ὅταν κατόπιν πρόσκλησής τῆς ἀκούσαν καὶ γνώρισαν τὸν Χριστό: «ὡς οὐν ἦλθον πρὸς αὐτόν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτόν μείναι παρ' αὐτοῖς· καὶ ἐμείνεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. καὶ πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ, τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον ὅτι οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἶδαμεν ὅτι οὗτος ἐστὶν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου» (Ἰω. 4,40-42).

²⁷ Κ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων*, τόμος Α', ἐκδ. ΔΙΗΓΗΣΗ, Αθήνα 1998, σελ. 490. Πρβλ. Αθην. Κοκκινάκη, «Ἡ Παράδοσις καὶ αἱ Παραδόσεις», *Θεολογία* 34 (1963), 44.

²⁸ Στ. Παπαδόπουλου, *Πατρολογία Α'*, ἐκδ. Γ', Ἐκδόσεις Παρουσία, Αθήνα 1997, σελ. 284-285.

²⁹ Εὐσεβίου Καισαρείας, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» Δ', VIII, 2, ΒΕΠΕΣ 19, 287, 32-34.

³⁰ Ωριγένους, «Ἐξηγητικά εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους» XXI, JTS 9 (1908), 362, 23-24. Γί' αὐτό καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξανίσταται ἐρωτώντας τοὺς Κορινθίους: «Ἡ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξήλθεν, ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν;» (Α' Κορ. 14,36), καὶ ὁ Ωριγένης σχολιάζει: «Ὡς τῆς ἀταξίας ταύτης οὐσης ἐν Κορίνθῳ μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων. τούτο οὐν λέγει ὅτι ἀπέστειλεν τὸν λόγον αὐτοῦ ὁ θεὸς εἰς τὸν κόσμον. ἀρ' οὐν ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ κανὼν ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἰς ὑμᾶς μόνους τοὺς Κορινθίους κατήντησεν;» Ἐνθ' ἀνωτ. LXXIV, JTS 10 (1909), 42, 40-43.

³¹ Τοῦ αὐτοῦ, «Ὁμιλίαι εἰς τὸ Λευιτικόν» XV, 2, PG 12, 560C-561A. Πρβλ. ἐνθ' ἀνωτ. VIII, 3, PG 12, 496. Τοῦ αὐτοῦ, «Περὶ ἀρχῶν» Προοίμιο 2, PG 11, 116.

³² Κλήμεντος Ρώμης, «Ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους» VII, 1-3, ΒΕΠΕΣ 1, 15, 29-34. Στὴ συνέχεια ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης ἀναφέρει παρακλητικά: «Ταύτη τῇ ἐντολῇ καὶ τοῖς παραγγέλμασι τούτοις στηρίζωμεν εαυτοὺς εἰς τὸ πορεύεσθαι ὑπηκόους ὄντας τοῖς ἀγιοπρεπέσι λόγοις αὐτοῦ, ταπεινοφρονούντες· φησὶν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος· Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶῦν καὶ ἠσύχιον καὶ τρέμοντά μου τὰ λόγια;». Ἐνθ' ἀνωτ. XIII, 3-4, ΒΕΠΕΣ 1, 18, 16-19.

---

³³ Ιγνατίου, «Επιστολή προς Μαγνησίους» XIII, 1, ΒΕΠΕΣ 2, 271, 8-9. Πρβλ. Ιππολύτου Ρώμης, «Έλεγχος» Α', Πρόλογος, ΒΕΠΕΣ 5, 199, 15-17: «Ταύτα δε έτερος ουκ ελέγξει ή το εν εκκλησία παραδοθέν άγιον πνεύμα, ου τυχόντες πρότεροι οι απόστολοι μετέδωσαν τοις ορθώς πεπιστευκόσιν».

³⁴ Ευσεβίου Καισαρείας, «Εκκλησιαστική Ιστορία» Γ', XXXVI, 4-5, ΒΕΠΕΣ 19, 276, 16-22.

³⁵ Παπίου Ιεραπόλεως, «Λογίων Κυριακών Εξηγήσεις» II, ΒΕΠΕΣ 3, 117, 10-22.

³⁶ Πολυκάρπου Σμύρνης, «Επιστολή προς Φιλιππησίους» III, 1-2, ΒΕΠΕΣ 3, 15,34 - 16,6.

³⁷ Ενθ' ανωτ. VII, 2, ΒΕΠΕΣ 3, 17, 20-22.

³⁸ Ειρηναίου Λυώνος, «Έλεγχος» Γ', III, 4, ΒΕΠΕΣ 5, 144, 4-13. Πρβλ. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, «Στρωματείς» Α', I, ΒΕΠΕΣ 7, 238, 26-30.

³⁹ Ειρηναίου Λυώνος, «Επιστολή προς Φλωρίνον» ΒΕΠΕΣ 5, 172,35 - 173,4.

⁴⁰ Ιουστίνου, «Απολογία Α'» ΣΤ', 1-2, ΒΕΠΕΣ 3, 164, 25-32.

⁴¹ Ανωτύμου, «Μαρτύριον των Αγίων Μαρτύρων Ιουστίνου, Χαρίτωνος, Χαριτούς, Ευελπίστου, Ιερακος, Παίονος, και Λιβεριανού» II, ΒΕΠΕΣ 3, 233, 18-23. Πρβλ. Ανωτύμου, «Μαρτύριον του Αγίου και Πανευφήμου Αποστόλου Απολλώ του και Σακκέα» 46, παρά Η. Musurillo, *The Acts of the Christian Martyrs*, 102, 18-21: «Απολλώς δε ο και Σακκέας είπεν· Ευχαριστώ τω θεώ μου, Περέννιε ανθύπατε, συν πάσι τοις ομολογήσασι θεόν παντοκράτορα και τον μονογενή αυτού υιόν Ιησούν Χριστόν και το άγιον πνεύμα, και περι τήσδε της εμοί σωτηριώδους αποφάσεώς σου».